Diskuse

Literární politika aneb Odpustek a heroizace místo mementa

*Nad knihou Jaroslava Meda „Literární život
ve stínu Mnichova“^{*}*

Jan Rataj

Katolický literární historik Jaroslav Med přistoupil k tematice krajně pravicové autoritářské druhé republiky s cílem postihnout její literární život v několika měsících let 1938 a 1939.¹ Výraz „literární život“, který si autor zvolil pro název monografie a který v ní také hojně užívá, je zde však zavádějící. Nekryje se svým obsahem s vnímáním čtenáře, jenž prošel studiem literární vědy a který si pod pojmem „literární život“ vybaví především literární tvorbu, umělecké manifesty a literárněteoretické debaty. Autor pod označením „literární život“ ovšem popisuje politickou angažovanost literátů v publicistice v období budování autoritářského režimu, kterou přitom nepropojuje s širšími ideologickými a politickými souvislostmi doby. Účelem pojmového konstruktu „literární život“ s neliterárním obsahem je

^{*} Tento příspěvek, napsaný na objednávku redakce *Soudobých dějin*, zveřejnil autor v původní podobě pod názvem „Literární politika aneb Apologetika místo mementa“ na své webové stránce (www.janrataj.cz/download/documents/literarnipolitika.doc)

¹ MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha, Academia 2010 (dotisk 2011), 340 stran.

zdůraznit, že v případě známého selhání katolických literátů údajně nešlo o jejich politickou službu nastupující autoritářské moci, posvěcené dohodou s katolickou hierarchií, ale o pouhý jejich literární výraz, tvůrčí obraznost a osobní názory, které v zásadě s dobovou militantně pravicovou politickou a arizační čistkou v kultuře a společnosti nemají nic společného. Pokud bychom však v Medově knize hledali podrobnou analýzu skutečného literárního života druhé republiky – literární tvorby a kritiky – budeme překvapeni a zklamáni její absencí či nahodilostí.

V závěru Medovy knihy můžeme číst tato slova: „...lůza ... sice může vládnout perem, ale v žádném případě se nemůže stát součástí autentického literárního života“ (s. 293). Je tomu skutečně tak? Jsou spisovatelé a umělci, kteří v mezních situacích národa, stržení revolucionizující dobou, vstupují vědomě angažovaně zprava či zleva do politické žurnalistiky na podporu různých mocenských struktur (často v té míře, že i přestávají literárně a umělecky pracovat), narozdíl od občanů ostatních profesí politicky neodpovědní jenom proto, že umějí dát vzniknout uměleckému tvaru? Lze jejich politickou angažovanost, již propůjčují svůj působivý obrazný jazyk, posuzovat a pochopit izolovaně pouze z literárních či obecněji estetických hledisek? Máme snad předstírat, že jejich někdy nepřijatelné, krajní návodné apely a postuláty jsou pouhou nereálnou uměleckou nadsázkou literárního života, a že se tudíž k nim mohou vyjadřovat pouze literární historici, pokud se k tomu ovšem odhodlají, a nikoli ostatní „literárně nevědomý dav“?

Pro nastupující diktatury, které chtějí jednotně indoktrinovat a hodnotově převychovávat společnost, jsou prorežimně angažovaní spisovatelé velice cenní, protože díky svým literárním metaforickým schopnostem mohou v poetice nenávisti a budovatelského zápalu proniknout emočně tam, kde prostředky politického komentátora typu novináře selhávají. Byl snad italský fašismus prost svého literárního a uměleckého zázemí? Kolik italských akademiků, kteří neemigrovali, se nestalo fašisty? Ideologicky aktivistický umělec není mimo politiku a svou účastí v politických zápasech přesahuje literární život.

Zřejmou tendenci vyjadřuje také strukturální nerovnováha knihy, která zamlžuje problematiku tím, že směšuje různá období a režimy. Vlastní druhé republiky se týká jen menší část textu. Zdá se, že druhá republika posloužila autorovi jako příležitost ke konzervativní tradicionalistické kritice krize a hodnot předcházející liberálnědemokratické republiky první, již věnuje rozsahem velkou pozornost. S druhou republikou spojuje především první, nástupní fázi „konzervativní revoluce“ do prosince 1938, kdy teprve probíhala demontáž demokracie a kdy byly ještě možné na krátký čas v tisku názorové alternativy. Často autor o tomto období pojednává v jednom celku s odlišnou demokratickou situací před Mnichovem. Zato autentickou druhou fází systémového zvratu od ledna do 15. března 1939, charakterizovanou výstavbou autoritářského řádu s budovatelským nimbem a fašizačními projevy stejně jako likvidací nezávislého tisku a projevů demokratické kultury, Jaroslav Med ponechává téměř nezpracovanou. Přechází poté k počátku protektorátu, v němž nachází příležitost katolické spisovatele adorovat, jelikož v diametrálně odlišné historické situaci nacistické okupace čeští autoritáři někdy

výrazně revidovali své postoje. To už se sice netýká druhé republiky, poskytuje to ale autorovi přijatelnější kolorit pro jeho záměr.

Jistá velebnost Medova českého jazyka je spoluvytvářena místy archaismy (Teréza Nováková, agrárismus atd.). Ryzost jeho češtiny působí při její soudobé veřejné kanibalizaci příkladně. V jednotlivých případech Jaroslav Med v knize upozornil na některé přílišné apologie ve vztahu ke katolickým spisovatelům či současné ochranářské editorské zásahy jejich vyznavačů s tendencí vypouštět názory, které by dnes mohly poškodit jejich obraz.

Medova síla spočívá v medailonech (Arne Nováka, Josefa Konstantina Miklíka, Rudolfa Inny Malého, Bedřicha Fučíka a dalších). Výstižná je i analýza sociálního akcentu v myšlení Jaroslava Durycha nebo motivů přitažlivosti fašismu u části českých intelektuálů v demokratickém státě. S názorem, že „druhá republika nebyla bleskem z čistého nebe, kdy se zde zničehonic objevil státní útvar, který byl jakousi antitezí státu předchozího“ (s. 291), nelze než souhlasit. Radikálně konzervativní či krajně pravicové postoje u části české politiky mají své kontinuální kořeny v období před Masarykovou demokratickou modernizací roku 1918 i v první Československé republice.

Jaroslav Med několikrát deklaroval, že smyslem jeho knihy ve vztahu k druhé republice a aktivismu katolických literátů je „rozbít“ stále užívaná historická schémata,² odstranit „stereotypy“ a interpretace „prismaty vžitých historických klišé“ (s. 294) či „brýlemi ideologických předsudků“ (s. 218). Uvedené ambiciózní krédo vzbuzovalo očekávání bohatého a nového teoretického fundamentu knihy a autorova výzkumu pramenů, který zajímavými dokumenty podepře naplánovanou interpretační revizi. Bohužel musím však konstatovat, že v Medově práci až na výjimky absentuje historická a politologická literatura (a to i katolických autorů) k problematice totalitních a autoritářských systémů, typologie nacionalismu nebo vztahu katolické církve a katolicismu k demokracii a fašismu v meziválečném období. Autor ze své vůle vstupuje autoritativně na půdu jiných disciplín, aniž by v nich nabyl zásadní orientaci a kompetenci, což nesvědčí o jeho rozvaze. Rovněž citace dokumentů a výroků z období druhé republiky byly z valné části vybrány z děl předešlých autorů. Zdá se, že autorova revize není podepřena vlastním novým výzkumem pramenného materiálu. Často chybí jakýkoli kritický rozbor dobových pramenů a pojmů. Představa, že lze převyprávět výsledky výzkumů na základě vysokého stupně názorové neochvějnosti, autokraticky kategorického slova, vlastních impresí a druhorepublikových názorů Ferdinanda Peroutky, činí Medův konstrukt vnitřně slabým. Až příliš často se v knize bez doložení argumentací či prameny objevuje sousloví „v žádném případě nelze“, kdy realita je opačná, ale autor ji prostě nebere na vědomí.

Jaroslav Med interpretuje řád druhé republiky s eliminovaným parlamentarismem a svobodami jako autoritářský, chybně však konstruuje, že zůstal v mezích systému „silné demokracie“. Autoritářský a totalitní režim jsou různé typy výrazně nedemokratických režimů, které se odlišují způsobem ovládání společnosti, nikoli mírou

2 Vyjádřil se tak např. v náboženském vysílání České televize *Cesty víry* 13.11.2011.

demokracie. Hájení údajně demokratické podstaty „autoritativní demokracie“ (což je mimochodem Mussoliniho termín, který převzala druhá republika) nelze nekriticky postavit na dobových pozitivních výrocích „puncovaného liberála“ (s. 258) Ferdinanda Peroutky a nevzít přitom na vědomí, že za nového autoritářského režimu Peroutka svůj liberalismus zásadně zredukoval a stal se stoupencem konzervativní politiky Beranovy autoritářské vlády, její etapovitě taktiky protidemokratického obratu s demokratickou fiktivní fasádou, v níž zůstávaly načas demokratické formy, ale s definitivně umrtveným obsahem. Peroutka rovněž významně podpořil snahy Beranovy konzervativní garnitury podsunout se do přízně třetí říše oproti pohoršení, které tento vazalský a protidemokratický kurz vzbuzoval u části české veřejnosti. Peroutkův výrazný názorový obrat byl tehdy zaznamenán a komentován s výhradami či se zadostiučiněním všemi tehdejšími politickými proudy od levice až po krajní pravici.

Normativní optika Jaroslava Meda je konzervativně národně katolická. Obdobně jako u Arne Nováka není pro něho důležitá masarykovská demokratická modernizace po vzniku první republiky, založená na široké škále individuálních svobod, občanské rovnosti, sekularizaci společnosti a toleranci k názorové pluralitě, ani její likvidace druhorepublikovým řádem, ale uskutečnění národního programu v souladu s katolickou tradicí. Masarykovskou demokratickou modernizaci, která našla svůj výraz v prvorepublikové státní ideji humanitní demokracie, téměř nereфлекtuje. Nicméně jí neopomene vytknout vstřícnost vůči levicovým ideálům a levici vůbec.

Vlastní útočný protipluralitní koncept integrálních katolíků a fundamentálně odmítavou zášť českých katolických intelektuálů vůči mladé liberálně-parlamentní Československé republice, která zrušila jednotu oltáře a trůnu a nastolila rovnost vyznání a svobodu svědomí i pro ateisty, autor nepřipomíná, ba dokonce konstatuje, že „čeští katoličtí intelektuálové a spisovatelé vstupovali do nově vzniklého státu s určitou nejistotou a pocity jisté provinilosti za chování katolické církve před válkou a za ní“ (s. 21). Popisy některých protidemokratických politických traktátů katolických publicistů z meziválečného období nejsou vztaženy k širším souvislostem obtížné a v nedohlednu se klikatící cesty katolicismu k akceptaci demokratických principů, ke vzniku koncepce křesťanské demokracie, ani nejsou uvedeny do kontextu nedemokratického společenského ideálu na principech organického hierarchizovaného státu, který přetrvával v katolické církvi. Zastupitelská demokracie byla pro papežskou kurii jen jednou z možných forem vlády z nezbytí, a rozhodně nikoli tou nejoblíbenější. Nepřipomíná se tu spojitost mezi autoritářským konzervativismem a tradicionalismem restauračního typu a mezi fašistickou protiliberální a protilevicovou revoltou, jež je u krajní pravice tak čitelná.

Prvorepublikovou modernitu charakterizuje autor spíše záporně. Nalézá ji ve vlně odnárodněného „levicového utopismu“, který označuje jako „znatelný rozpad tradičních jistot a zpřetrhání mnohageneračních vazeb“ (s. 9), respektive „revizi došavadních hodnot“ a (s odvoláním na Arnošta Inocence Bláhu) „výraz duševního zmatku“ (s. 252), za likvidaci tradiční kultury. Meziválečnou modernizaci tradicionalisticky vnímá jako vnášení cizích rozkladných vlivů, které oslabily národ a vedly ke státní porážce. Katolické antidemokratické projekty tak vlastně neplynou z ne-

demokratické podstaty samotného stále fundamentálního katolicismu, ale z obranné záchranné reakce na krizi liberální demokracie první ČSR ve třicátých letech a na rozvratnou internacionální bolševizaci levice. Autor se snaží vyvést katolické literáty, uhranuté a inspirované antisystémovými korporativními protidemokratickými koncepty Mussoliniho fašismu, spannismu a Dollfusova austrofašismu, falangismu a vojenským povstáním generála Franciska Franka, z antisystémové klerofašizující klasifikace do přijatelnější pozice radikálního konzervativního tradicionalismu. Zdá se, že korporativistické systémy, které tlumočí současnému čtenáři, nepokládá vůbec za protidemokratické či tento problém jako pro něj nepodstatný neřeší. Nadto vytváří ekvilibristiku, která činí mezi totalitními režimy *systémové* rozdíly. Nevychází přitom z žádné uznávané typologie znaků autoritářských či totalitních režimů, takže nelze vést relevantní polemiku. Za systémově shodné „absolutně totalitní režimy“ označuje komunismus a nacismus, zatímco italský fašismus, který pojem totality jako první pyšně zavedl, řadí ke „klasickému autoritativnímu státu“ s vůdcovským principem (s. 39). Italský fašismus nadto prý „hledal smír“ s uměním. Máme tomu rozumět tak, že italský fašismus, získávající umělce i z moderních uměleckých směrů, toleroval aktivity nezávislých, k fašismu neloajálních umělců, že respektoval tvůrčí svobodu? Mohl snad ve fašistické Itálii tvořit umělec, který by se nestal členem fašistického Sdružení intelektuálních odborů (*Federazione dei Sindacati intellettuali*)? Základním Medovým dělítkem je postoj ke katolické církvi. Tam, kde se totalitní korporativistická diktatura nechala inspirovat v organizaci společnosti sociálními encyklikami církve a zapojila církev do struktur moci, tím že z katolicismu učinila státní náboženství, prý nejde o totalitarismus. Komplikovat závěry připomínáním skutečných znaků totalitarismu, odlišných od autoritářských režimů, je pak nepodstatné. Tam, kde přes konkordát s papežskou kurií se nenaplnily konzervativní naděje na respekt vůči katolické církvi – jako v nacistickém režimu, který nejenže nestrpěl její představy o dominanci ve veřejném životě, ale nadto ve své novopohanské ideologii „popřel židovsko-křesťanskou tradici“, učinil z katolické církve v arizované loajální podobě pouze svůj ovladatelný nástroj, a dokonce se dopustil holokaustu – tam podle Meda o totalitarismus jde.

Podobně zavádějící klasifikaci uplatňuje autor vůči fašistickému hnutí Vlajka v období první republiky. Její stejnojmennou tiskovinu označuje za „vyhraněně nacionalistickou, protikomunistickou a protinacistickou“ (s. 41). Dopisovatelem *Vlajky* a jejím financérem byl, jak autor opakovaně zdůrazňuje, „významný katolický konzervativec“ Karel Schwarzenberg, jenž konstatoval, že v první ČSR „žádná skutečná pravice není“. Možná by stálo za doplnění, kde Karel Schwarzenberg svůj pravicový ideál spatřoval. Bylo to v domobranách (*Heimwehr*) sousední rakouské autoritářské katolicko-stavovské diktatury s výraznou fašistickou ideologií. Škoda že autor nezaložil svou revizi charakteristiky prvorepublikového „solidního“ hnutí Vlajka na vlastním autentickém prostudování listu *Vlajka*, jejíž fašistický obsah nelze popřít ani vtěsnat do zástupné vstřícné formulace „vyhraněný nacionalismus“. Vlajka byla také prvním hnutím, které implantovalo do české prvorepublikové společnosti antisemitismus znovu ve smyslu ryzího biologického rasismu. Program

Vlajky z roku 1937 konstatoval: „Činíme rozdíl mezi náboženstvím a rasovou příslušností, které se nelze zbavit ani změnou náboženství, ani smíšeným sňatkem.“³

Medově přístupu k demokracii a nedemokracii odpovídá i jeho charakteristika politického systému druhé republiky.⁴ V podstatě se podle něj v krajně pravicovém Česko-Slovensku nic hrozného nedělo. Hrozný byl Mnichov jako krach prohnílé liberální demokracie a 15. březen jako počátek nacistické okupace, která postavila provládní katolicismus do složité situace ztráty naděje na dominanci ve společnosti a znamenala i národní ohrožení. V druhé republice Med nespátňuje systémový protidemokratický krajně pravicový zvrat s vlastní českou radikálně konzervativní a fašistickou budovatelskou dikcí, ale pouhá nouzová opatření z pomnichovského nezbytí a ústupky vnějšímu nacistickému nátlaku. Leč konzervativně tradicionalistická podoba druhé republiky, obohacená o české árijství, s novou občanskou nesvobodou a návratem do předemancipačních časů, nebyla německým nacistickým dílem, ale měla české kořeny. Německý vůdce považoval české země za německé vnitřní léno, měl v úmyslu je obsadit a přesídlit české obyvatelstvo. Rozhodně neusiloval o vývoz vlastního systému a jeho zavádění za hranicemi, ale o rozvrat Československa, ať už by jeho režim byl jakýkoli.

Autor neprovádí odbornou analýzu demontáže československého demokratického politického systému v druhé republice a představ o podobě předpokládaného nového autoritářského politického řádu ani se nesnaží o vymezení atributů jeho programově nové ideologie a aktivistického politického stylu. Medova obrana autoritářského režimu druhé republiky spočívá v tvrzení, že se jednalo o režim ještě demokratického, národně konzervativního ražení, v němž údajně v žádném případě nebyla likvidována předchozí pluralita. Tento závěr je založen na principu (omlouvám se, ale výstižnější označení mne nenapadá) mudrování: v druhé republice nebyla jedna autoritativní politická strana, ale dvě, tudíž režim nebyl zcela nedemokratický a nesplňoval tak „základní podmínku totalitního režimu fašisticko-komunistického typu“ (s. 217). Autor se zaštiťuje i dobovým výrokem Ferdinanda Peroutky, podle něhož v druhé republice byl zachován systém demokracie v podobě dvou stran. Argumentace pouhým počtem stran ovšem postrádá jakoukoli odbornou hloubku. V československém komunistickém režimu v jeho stalinistické totalitní fázi existovalo pět politických stran. Mussoliniho fašistický režim po převzetí moci také po několik let trpěl prostou existencí dalších politických stran. V meziválečných fašizujících autoritářských diktaturách existovaly stranické systémy s více politickými stranami. Důležitý není počet politických stran, ale vztahy mezi stranickými subjekty: zda mezi stranami je rovnost příležitostí, vztah konkurence, možnost ucházet se ve svobodných volbách o podíl na moci. Za druhé republiky ve Slovenské Krajině a Karpatské Ukrajině proběhly již první nesvobodné plebiscitní

3 Program „Za Nové Československo!“ In: *Vlajka*, roč. 7, č. 1 (říjen 1937), s. 1; viz též SOVA, Vladimír: Pojem čisté rasy. In: *Tamtéž*, roč. 6, č. 2 (květen 1934), s. 2; TABOF, Xaver: Židé. In: *Tamtéž*, roč. 7, č. 4 (1.3.1938), s. 59.

4 K politickému systému druhé republiky blíže viz RATAJ, Jan: Návrat a nástup: Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky. In: *Politologická revue*, roč. 12, č. 1 (2006), s. 54–80.

volby na základě jednotné kandidátky. V českých zemích pro následování tohoto způsobu plédoval mimo jiné Ferdinand Peroutka. Mimochodem velkým vzorem pro nový způsob nedemokratických voleb byla italská aprobace z roku 1928. Stranický systém druhé republiky byl pouze kvazidualitní. Sestával totiž z hegemonní Strany národní jednoty, která se sama identifikovala s národem, státem a vládou, a druhořadé Národní strany práce, která se nacházela v subordinačním postavení k vládnoucí straně a byla trvale zbavena reálné politické váhy, podílu na moci, vlivu na rozhodovací procesy i kontrolní funkce. Nebyla tudíž žádnou opozicí, ani tou loajální, ale nalézala se ve stadiu politické sanitární izolace a funkcionálního zániku, o němž bylo ostatně rozhodnuto koncem druhé republiky.

Při agilní obraně druhé republiky Jaroslav Med nevychází z kritického rozboru pramenného materiálu, včetně dobových koncepčních společenských programů. Všechny propagandistické manipulační floskule autoritářských druhorepublikových držitelů moci jsou v jeho podání bez profesionální skepse a se zřejmou vírou v jejich věrojatný, pozitivní a upřímný obsah přetlumočeny a myšlenkovou štafetou přenášeny do 21. století. Novou politickou existenci tak dostávají dobové termíny, s nimiž si politický jazyk režimu kosmeticky vylepšoval svou skutečnou tvář a zakrýval podstatu věci: například *autoritativní demokracie* pro nedemokratický řád, *loajální opozice* pro Národní stranu práce s respektem k vedoucí úloze Strany národní jednoty jako faktické státostrany, *zjednodušení politického systému a národní jednota* pro autoritářské usměrňování a posléze úplnou eliminaci pluralismu a pro plošné omezování demokratických procedur, *kulturní obroda národa v křesťanském duchu* (s. 215) pro likvidaci hodnotových alternativ liberální sekularizované společnosti, pro omezení svobody svědomí a pro obnovu nadprávní katolické církve ve státě.

A když už jsme u pojmů: Jaroslav Med je český literární historik, a proto je záhadou, proč ve své práci důsledně užívá německých politických a geopolitických termínů s protičeským zaměřením a prokazatelně nacistické provenience, jako je například „sudetský prostor“ a všechny další odvozeniny od slova „Sudety“, namísto výrazů „české pohraničí“, „český Němec“ a podobně.

Součástí obrany politického systému druhé republiky je tvrzení, že nebylo zrušeno „nezávislé soudnictví“ (s. 281). Tento formalistně právní přístup nepřihlíží ke skutečnosti, že v raném „revolučním“ období autoritářských režimů nedochází většinou sice ještě k likvidaci právních norem a institucí předešlého režimu, jimiž je pohrdáno, v reálné praxi jsou ale obcházeny pomocí zástupných právních prostředků, politických směrnic či podzákonných předpisů, což má pro demokracii likvidační důsledky. Důležitým ukazatelem pro posuzování právního stavu režimu je tedy porovnání právní praxe s psanými zákony; v daném případě diagnóza stavu činnosti či nečinnosti vrcholných soudních institucí při zřetelné likvidaci zásad liberálnědemokratické ústavnosti z roku 1920. Jak konaly „demokratické nezávislé soudy“ druhé republiky například v reakci na nedodržování československé ústavy, na přípravu nové ústavy dle italského vzoru, na šikanu Čechů na Slovensku za jejich národní původ, na „odbornou“ debatu právníků o „definici Žida“, na vyloučení židů z členství ve vládnoucí státostraně a celé řady dalších korporací, na první soudní šikanu za hanobení hákového kříže v Česko-Slovensku a podobně?

Velkou – dle mého soudu marnou – snahu věnuje autor očistění druhorepublikového režimu a jeho reprezentace od ideologické a politické spolupráce s fašismem. Jak bylo řečeno, v popředí jeho pozornosti není protidemokratický a protimodernizační výboj druhorepublikové mocenské a duchovní elity, ale zdůrazňování její protikomunistické a protinacistické orientace. Nepochybně i Beranovo vedení státostrany a jeho vláda dávaly přednost zachování zbytkové československé státnosti před pohlcením „velkým Německem“. Avšak máme-li v povědomí tehdejší obludnou maločeskou vládní kampaň za „smíření“ Čechů s říšskými Němci, instalaci nové státní svatováclavské tradice v proněmecky sebenivelizující deformované podobě, zakládání organizací pro spolupráci s Němci na základě vládní iniciativy, všestrannou adoraci němectví v nacistickém státě jako systémový vzor pro budování druhé republiky v mnoha směrech, včetně osvojení rasového pojetí národa a „rasové hygieny“ – pak nelze vůbec hovořit o aktivních protinacistických postojích, ale o cílené politice podřízení a profitu z ekonomické spolupráce s expandujícím nacistickým Německem.

Zásadně pomýlené je tvrzení Jaroslava Meda, že Beranova vláda nepřipustila české fašisty k moci. Naopak premiér a předseda státostrany Rudolf Beran ve snaze využít jejich aktivistického stylu při mocenském nástupu v „konzervativní revoluci“ proti liberálním a socialistickým „benešovcům“ otevřel českým fašistům dveře do nejvyšších pater české politiky. Čeští fašisté získali dokonce funkce místopředsedů státostrany. Právě politická spolupráce radikálních konzervativců s fašisty posunula druhorepublikový režim do krajně pravicové polohy. Međův spekulativní výklad, že smyslem začlenění fašistických formací do Strany národní jednoty byla jejich eliminace (s. 315), nemůže vyvážit fakt, že tímto krokem se český fašismus poprvé stal součástí vládnoucí elity a že byl uznán za užitečného politického partnera a spojence. Doposud roztříštěné fašistické organizace získaly ve státostraně kýženu organizační bázi ke svému etablování a zbytnění.

Autoritářský režim druhé republiky se konstituoval poměrně pozdě, za souběžné existence totalitních diktatur, navíc se ocitl v geopolitické sféře jedné z nich. Systém druhé republiky přes svou torzovitou nedokončenost obsahoval vedle autoritářských již také náběh na typicky totalitní způsoby ovládnutí. Strana národní jednoty, zejména od počátku roku 1939, postupně zabírala stát a společnost a přestala být demokratickým subjektem politiky. V Česko-Slovensku se tak objevuje koncept masové státostrany jako celonárodního hnutí s paramilitárními uniformovanými Strážemi národa a Mladou národní jednotou, v níž je již zaveden náčelnický princip fungování odshora dolů bez voleb. Státostrana, již je podřízena vládě, aktivizuje a etapovitě sjednocuje celé státní a národní společenství, chápáné jako společenství krve; je zahájena kampaň sledující jednotnou indoktrinaci společnosti jedinou závaznou ideologií, hodnotami a kulturou, které vylučují alternativy. Nezávislé spolky a organizace po zbavení vlastní politické váhy (vládním nařízením č. 13/1939 Sb.) měly být nahrazeny jednotnými stavovskými organizacemi a začleněny do státostrany po vzoru jiných nedemokratických režimů. Postupně byla zlikvidována samospráva a cenzurou zakázán i nezávislý tisk. Jaroslav Med, apelující na historickou pravdu, však vrchnostenský etatismus v „autoritativní demokracii“ nevnímá (s. 217).

Postupující fašizace režimu nebyla jenom dílem autentických fašistů, podílely se na ní i radikalizované konzervativní, integrálně nacionalistické síly. Fašistická či nacistická „modernizace“ pronikla za druhé republiky i do organizací se ctihodnou členskou základnou a společenským významem. V radikální fašistické, antisemitské a germanofilsky proříšské Akci národní obrody (ANO) v rámci Strany národní jednoty byl zastoupen český univerzitní, vědecký, ekonomický a vojenský výkvět, byť řada osobností zůstala mimo. Tato skutečnost vyvrací konejšivé kliše, které používá i Jaroslav Med, že stoupenci totalitarizace společenského života byly „nejspodnější vrstvy politického spektra“ (s. 249).

Druharepublikové vypuzení hodnot humanitní demokracie znamenalo též odklon od demokratického pojetí národa a přechod na pozice rasového biologického pojetí národa jako společenství krve, k němuž nelze přistoupit projevem svobodné vůle. Posedlost „českým árijstvím“, vylučování Čechů židovského původu z národa a degradace židů jako takových v Česko-Slovensku na občany druhého řádu pronikly z ideových programů a rozprav právníků do všech organizačních struktur Strany národní jednoty i do profesních sdružení a vedení univerzit. Beranova vláda „odborníků“ byla poslušným instrumentem státostранy. Mohla snadno zabránit rasovému kádrování ve společnosti a antisemitskému hanobení v médiích, kdyby na tomto zákroku měla zájem. Její kurz byl však opačný. Skutečnosti neodpovídá Medovo tvrzení, že se snažila „omezit antisemitské excesy“ (s. 86). Důkazem má být vládní zákaz Vlajky. Fašistická Vlajka však byla zakázána především proto, že byla příliš sektářsky principiální a nevyhověla Beranově nabídce na vstup do státostранy. Neměla smysl pro taktiku Beranovy mocenské oligarchie, spočívající v etapovité demontáži demokracie „suchou cestou“ prostřednictvím státní a stranické byrokracie a ohebných právníků. Naproti tomu usilovala o fašistickou národní revoluci přímým řezem ihned a s úplně novými lidmi v čele, nikoli s konzervativci „kompromitovanými“ prvorepublikovou vládní a parlamentní minulostí.

Není rovněž důvodu nadhodnocovat fakt, že Národní kulturní rada (NKR) jako střežová kulturní instituce Strany národní jednoty ve svém nacionálně konzervativním manifestu z 20. prosince 1938, který chtěl vymítat vše moderní a cizí, nemá výslovně „žádné antisemitské invektivy“ (s. 87). Nalezneme je zato v člancích většiny představitelů NKR a v dobovém kontextu, z něž vyplývalo nadmíru jasně, kdo patří do českého národa a kdo se tam vetřel a musí být vykázán.

Své čtenáře Jaroslav Med o mnohé informace ochuzuje. Například k nim patří, že v druhé republice bylo rasové pojetí národa vlastní i některým katolickým publicistům. Podle Rudolfa Voříška „národ ... je především společný původ kmenový, společná krev, je to půda, řeč, křesťanská tradice“.⁵ Listujeme-li tehdejšími články katolických literátů a katolického kléru, který jinak nacistický režim kritizoval za nerespektování zájmů katolické církve, setkáme se s velkým porozuměním pro Hitlerova a Mussoliniho protižidovská diskriminační a perzekuční opatření; oceňovány jsou i norimberské zákony a je apelováno do vlastních řad na znesnadňování či úplné zamezení konverze pronásledovaných židů ke katolicismu.

5 VOŘÍŠEK, Rudolf: *Úpadek a sláva českých dějin*. Praha, Vyšehrad b.d. (1939), s. 35.

Řada Medových kategorických soudů se nabízí přímo k oponentuře. Druhá republika opustila integrující státní ideu 28. října, tedy vzniku demokraticky modernizované republiky, a nahradila ji svatováclavskou tradicí s proněmeckou deformací a návratem k české historické státnosti. Tímto krokem podle mého soudu byla i z české strany opuštěna idea velkého společného státního celku. Jaroslav Med však soudí, že naopak svatováclavská státnost byla „víceméně přijatelná pro všechny tři národnostní entity (Čechy, Slováky a Němce – pozn. autora), mohla být jedním ze základních kamenů nového státu, jeho svrchovanosti i soudržnosti“ (s. 126). Je snad český středověký patron na nebesích rovněž patronem katolických Slováků? Byl snad takovým symbolem pro Hlinkovu slovenskou lidovou stranu a její vůdce, Andreje Hlinku a Jozefa Tisa? Nalezneme snad svatováclavský motiv v ornamentech a rituálech slovenské státnosti? Co znamenal český patron pro české Němce, o tom podal svědectví Jaroslav Durych, podle něhož němečtí katoličtí kněží a bohoslovci odmítali světit 28. září, neboť v něm viděli nikoli svátek zemského patrona, ale Čecha. V mnohých obcích pohraničí dokonce němečtí katolíci odmítli manifestačně v tento den jít do kostela.⁶

Četl jsem přehršel soudobých německých a českých výpadů a kritik proti Edvardu Benešovi, ale nikomu ještě nenapadlo podpásově vytýkat tomuto příkladně zásadnímu odpůrci německého nacismu, že nepoukazoval „na totalitní zřůdnost nacistického systému“ (s. 220). Není ani namístě klást Benešovi za vinu, že popřel krizi liberální demokracie, když si stejně jako Masaryk uvědomoval, že demokracii nelze omezovat na pouhé mechanické budování institucí, nýbrž je zapotřebí ji kultivovat osvojováním demokratické politické kultury elitami i řadovými občany. Kromě toho Beneš patřil v československé partitokracii k prvním českým analytickým kritikům defektů politického stranictví.

Na liberální první republiku nehledí Jaroslav Med tak empaticky a ohleduplně jako na republiku druhou. Vytýká jí myšlenku českoslovenství a nevyřešenou národnostní otázku, v níž spatřuje i příčinu jejího zániku (s. 213). S odkazem na Jana Patočku zpochybňuje, zda měla vůbec nějakou státní ideu (s. 291). Obávám se, že autorovi v tomto případě chybí spíše vůle vnímat pozitivně to, co neuznává a nechce. Příčina neúspěchu Masarykova modernizačního demokratického zakladatelského konceptu spočívala spíše v chronické hospodářské neprosperitě Československa ve třicátých letech, v proměnách geopolitických sfér vlivu ve střední Evropě, které dostaly československou demokracii do mezinárodní izolace, a také v nepříteliš funkčním, nerozvíjeném a neošetřovaném mechanismu parlamentní demokracie s autoritativními příměsmi. Národnostní otázku řešila Československá republika v evropském kontextu velkoryse a příkladně. Jaká práva měly garantovány národnosti v tehdejší Německu, Rakousku, Polsku a Maďarsku? A dali se čeští a slovenští Němci, s jejich převažujícím typem politické kultury a kmenovou velkoněmeckou posedlostí, do československé liberální demokracie státotvorně integrovat?

6 Viz DURYCH, Jaroslav: *Naděje katolictví v zemích českých*. Praha, Ladislav Kuncíř 1930, s. 11 n.

Po pokusu o revizi pohledů na republiku první a druhou přechází Jaroslav Med k jádru své monografie – snaze o morální a politické očistění druhorepublikového aktivismu skupiny katolických literátů.

Nový establishment druhé republiky v čele s Rudolfem Beranem slíbil katolické církvi, že v autoritářském režimu obnoví předválečnou úzkou vazbu mezi církví a státem. Arcibiskup Karel Kašpar odsoudil první republiku jako sekularizovaný stát, jímž český národ zhřešil, a veřejně deklaroval sympatie radikálně konzervativnímu politickému zvratu. Jeho součástí se stal i program odsekularizování české společnosti podle hesla „Katolictví zákonem!“. Po pádu liberálnědemokratického systému opustila církevní hierarchie svou podporu Československé strany lidové jako katolické politické strany demokratického ražení. Ta se ostatně začlenila do Strany národní jednoty, poté co Šrámkovo demokraticky orientované křídlo bylo odstaveno od moci jako ideově nevěrohodné a nedostatečně průrazné vzhledem ke snahám katolické církve o supremaci ve společnosti. Šrámkova demokratická katolická politika se stala terčem kritiky, že v koaličním kompromisu předmnichovské republiky opustila celonárodní duchovní základ a soustředila se na „reálpolitiku“ přízemních ekonomických zájmů a podporu prezidenta Edvarda Beneše. Navíc prý poškozovala katolickou církev u věřících jiných stran, zejména u agrárníků.

Díky vzájemné spřízněnosti s autoritářským režimem a státostranou mohla nyní církevní hierarchie svými zájmy zavazovat již celou společnost. Do popředí českého katolicismu se dostal jeho konzervativní klérus, militantní protidemokratický politický proud, včetně výbojně mladé vysokoškolské katolické inteligence. Nastala tak osudová příležitost pro veřejné angažmá fundamentálních katolických literátů, kteří ke zlaicizované první Československé republice a demokracii zastávali chronicky nelояální a odmítavé postoje a necítili k nim pražádnou odpovědnost. Jak Jaroslav Med velmi výstižně konstatoval, uznávali pouze „absolutní svrchovanost církevního magisteria“ (s. 248). V této souvislosti je pro integrálně katolickou politickou angažovanost katolických literátů v druhé republice zcela nepodstatné, zda byli registrovanými členy vládnoucí státostrany či nikoli. Změnu vztahu mezi státem a katolickou církví v druhé republice ovšem Jaroslav Med neřeší. Připomíná pouze „jistou verbální spojitost katolické pravice s oficiální vládní politikou“ (s. 285).

V nové státostraně katolická církev a politika získaly určující vliv v kulturní komisi. Jejím předsedou se stal kanovník Bohumil Stašek, podléhající dlouhodobě vlivu svého klerofašisticky orientovaného spolupracovníka Jana Scheinosta. Scheinostova politická hvězda dostoupila tehdy vrcholu; byl pověřen rovněž vypracováním programové platformy státostrany. Kulturní komise Strany národní jednoty, v jejíž gesci byla kultura, školství, mládež a další oblasti, měla sehrát významnou úlohu při ideologické očiště a jednotné hodnotové převýchově společnosti. Tradicionalistická myšlenková indoktrinace s fašizujícími inovacemi byla prosazována s pateticky budovatelskou dikcí a revoluční, očištěně násilnou stylizací.

Katoličtí literáti a publicisté byli v první republice uznáváni jako tvůrci, svobodně psali, získávali státní literární ceny, přitom však v mladé demokracii tvořili jakési fundamentální nepřátelské ghetto. Před moderní demokratickou kulturou a zlaici-

zovaným světem se uzavřeli sami do sebe a prožívali pocit exulantů ve vlastní zemi, k níž jakoby spiknutím jiných konfesí a bezvěrců ztratili oprávněná dědická práva.

„Katolická vůle se musí stát jedinou energií národní, katolická víra musí být základem veškerého života, práce, snažení, moci, vlády. (...) Kam šlápne nekatolík, tam sedm let tráva neroste. (...) Jest třeba prohlásiti, že tento stát katolickým musí býti za každou cenu a že se v něm nestrpí žádné jiné tendence. (...) Není žádné kultury kromě katolické. Mimo katolictví tu není nic. Budoucnost národa a jeho dějiny jsou určeny tím, že se musí okázale navrátit ke katolictví, a to nikoliv k nějakému katolictví upravenému, nýbrž k tradičnímu. (...) Národ a stát musí bez pardonu býti proniknut zásadou, že jen a jen katolictví má právo, jen katolictví musí vládnouti, poroučeti, určovati, vésti, mluvit a tvořiti a všechno ostatní musí býti velmi uctivě a pokorně zticha, chce-li, aby vůči tomu byla zachována tolerance. Stát se musí dostati pod protektorát katolictví,“ nastínil Jaroslav Durych již roku 1925 své politické krédo.⁷

Za nového sepětí katolické církve s autoritářským státem v druhé republice se katoličtí literáti s pocitem zadostiučinění a odvety rychle ujali role intelektuálních vůdců v demokracii zbloudilého a demokracií zrazeného národa. Za mimořádného zájmu předsedy státostrany Rudolfa Berana vytvořili spolu s agrárními ruralisty Národní kulturní radu – direktivní organizaci s celospolečenským převýchovným politickým zadáním usilující o dozorové řízení veškeré kultury. Národní kulturní rada, spjatá se Stranou národní jednoty, byla imitací podobných kulturně glajchšaltujících institucí v nedemokratických režimech tehdejší Evropy. Konzervativně tradicionalistický program deklaroval vymýcení moderní, nevěrecké, cizácky světové a demokratické „pakultury“. Lidu srozumitelná, realistická forma oproti údajně úpadkovým moderním uměleckým směrům dvacátého století odpovídala žádoucímu propagandistickému poslání kultury. Tvůrčí svoboda měla být ve druhé republice usměrněna ve jménu služby „Bohu, vlasti, národu, kázni, hrdinství“. Spišovatelé a umělci jiných tvůrčích ambicí, jiného pohledu na svět, jiné ideologie či „krve“ měli být z české kultury vytěsněni. Proti oslavě „přízemního, průměrného“ čapkovského člověka drobných, občanských a demokratických ctností byl nastolen ideál intolerantního bojovníka a průkopníka.⁸ Stejně jako později v socialistickém realismu, prodchnutém odlišnou ideologií, nemělo realistické obsahové ztvárnění spočívat v zachycení skutečných rysů českého člověka, ale mělo vyjadřovat ideál v souladu s daným doktrinálním konceptem jeho převychovy.

7 DURYCH, Jaroslav: Hlavní úkol. In: *Rozmach*, roč. 3, č. 14 (15.9.1925), s. 211–213.

8 K Národní kulturní radě viz např. RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha, Karolinum 1997, s. 119–129 (s faksimilí programu NKR „O novou národní kulturu“ z časopisu *Tak*); PAVLÍČEK, Tomáš: Spišovatelské instituce v období krize demokracie (1934–1939). In: *Soudobé dějiny*, roč. 17, č. 4 (2010), s. 565–612, zde s. 600–611. Kulturní rozvrat v druhé republice publicisté často zúženě vnímají známou optikou politicky motivovaných útoků na Karla Čapka v posledních týdnech jeho života. Medovo tvrzení, odvolávající se na Ferdinanda Peroutku, že Karel Čapek s uspokojením sledoval vývoj v druhé republice (s. 271), pokládám v kontextu množství jiných pramenů zcela opačného vyznění za silně zpochybnitelné.

Součástí instalace prorežimní kulturní platformy nebyla tvůrčí debata, ale brutální ofenzivní kampaň známých osobností české katolické literární scény proti spisovatelům zastávajícím jiná názorová východiska, praktikujícím odlišné formy ztvárnění, či dokonce majícím odlišný rasový původ. Fundamentalismus katolických literátů seriózní polemiku s „nehodnými a nepřáteli“ vůbec nepřipouštěl. Katolictví bylo pro ně univerzální pravdou, která jediná vede ke spáse, a která proto již ze své podstaty nemůže být předmětem polemických debat. Místo tvůrčí debaty používali metodu běsnících zničujících pamfletů. Slovníkem zášti a očistného násilí, v němž nechyběly výhrůžky koncentračními tábory a pálením knih adresované kolegům vyznávajícím jiné názory v době, kdy tyto excesy patřily ke každodennosti v německé střední Evropě, pod jejíž dominancí se po Mnichovu okleštěná republika ocitla, klesli někteří katoličtí literáti na samé literární dno. Misijní posedlost, militantní představa, že s pomocí autoritářského státu se lze bez meškání přiblížit k uskutečnění svatého katolického společenského ideálu na zemi, měly ospravedlňovat zvolené diktátorské prostředky. Sám Zdeněk Kalista ve svých pamětech napsal, že kulturu a intelektuální kruhy v těchto časech čistky „ovládal všude zbabělý strach před muži nastupujícími k moci, kteří nechávali ve svých tiskových i řečnických projevech rozeznávat slova výhrůžná“.⁹

Verbální násilnictví Jaroslava Durycha, Karla Schulze, Jana Čepa, Jana Zahradníčka a dalších katolických spisovatelů a publicistů v „literárním životě“ druhé republiky Jaroslav Med charakterizuje jako „nechutnou vítězoslávu“ (s. 218), projevy „kritičnosti mnohdy velmi agresivní a nevybíravé“ (s. 253). Podle něj „představa o vůdčí roli v boji o duši národa zcela zakryla obzor křesťanské pokory a smířlivé lidskosti a stále hlubší prorůstání nacionality do prožitkové sféry zjevené pravdy přehlušovalo jejich křesťanský univerzalizmus“ (s. 292). Vzápětí ovšem autor vrší argumentaci, která má katolické spisovatele a publicisty vyvést z odpovědnosti za vyhánění jiných literátů z veřejného života a kultury zastrahováním a vydíráním, za aktivistickou účast na programu myšlenkové a hodnotové glajchšaltizace konstituujícího se autoritářského režimu: „Představy a vize katolických spisovatelů o budoucnosti a velikosti českého národa byly velice ušlechtilé a vznešené...“ (s. 267). Jejich nenávistná dikce neměla prý nic společného s politikou, byla pouze jakýmsi výronem „zjitřené senzibility“ (s. 218), „hořkosti a vzteku“ (s. 255) nad mnichovskou kapitulací, respektive chvályhodné snahy „redefinovat národ, změnit jeho duchovní orientaci a připoutat jej ke křesťanské transcendentále“ (s. 253). Katolickým spisovatelům prý nešlo o politické, ale jediné o duchovní cíle: „veškerá jejich aktivita byla součástí boje o duši národa“ (s. 292). Ideologické zápasy však snad nejsou součástí politiky?

Publicistickou štvanici z pera katolických literátů, která byla součástí nástupní čistky nových držitelů moci a vůči níž byla ještě možná obranná nesouhlasná odezva na stránkách zbytku nevládního tisku, interpretuje Jaroslav Med poněkud cynicky jako doklad plurality a názorové i tiskové svobody druhé republiky (s. 293). Chybí ovšem informace, že tato výměna názorů mohla trvat jen velmi krátce, v počáteční

9 KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*, sv. 2. Brno, Atlantis 1996, s. 443.

fázi autoritářského režimu, a že po vládním zastrašování svobodného tisku následovala jeho úplná cenzurní likvidace. Počátkem roku 1939 již byla svoboda projevu překryta provládní tendenční ofenzivní propagandou.

Národní kulturní radu a její tiskový orgán *Tak* nedává autor v relevantní míře do souvislosti s ideově výchovnými záměry kulturní komise státostrany. Nelze akceptovat jeho tvrzení, že nesnášenlivá čistka v kultuře neměla žádný mocensko-politický efekt, že nikdo nebyl postižen (s. 282). Není ani důvodu k ocenění, že národně tradicionalistický program Národní kulturní rady neobsahoval antisemitské formulace (s. 279). Nebylo toho totiž již vůbec zapotřebí. V dobovém kontextu byl „křesťanský svatováclavský národ“ chápán jako „odžidovštělý“, tiskové antisemitské výpady některých členů vedení NKR byly součástí její veřejné profilace. Navíc židé nemohli být členy Strany národní jednoty, politické matky NKR. Je třeba mít na paměti, že konec roku 1938, o němž autor píše, byl pouze počáteční fází režimu, který v následujících měsících aspiroval na praktickou realizaci svých proklamací. Kulturní čistka měla tehdy již pro mnohé autory existenční a politické důsledky. V prvních měsících roku 1939 zažívali cenzurní zásahy i vnucenou autocenzuru, výpovědi ze zaměstnání, veřejné znectění a osobní ataky. Logickou reakcí na tento tlak byly první případy emigrace českých literátů a dalších umělců, kteří byli z politických či rasových důvodů Národní kulturní radou stigmatizováni nebo byli ve své tvorbě vzdáleni jejím katolicko-národním realistickým uměleckým schématům.

Katoličtí literáti okolo Národní kulturní rady a časopisu *Tak* se sešli na společné platformě s českými klerofašisty (Jan Scheinost, Rudolf Ina Malý, Ladislav Jehlička, Rudolf Voříšek a další). Medova kniha nepřináší jediný doklad o jejich vzájemném principiálním sporu či nesouladu. Autor přesto spolupráci katolických spisovatelů s klerofašisty popírá a bez zatěžování prameny se uchyluje k autokratickému způsobu argumentace pomocí oblíbeného sousloví „v žádném případě“ (s. 286). Nabízí se pak poměrně jednoduchá otázka: jak je možné, že se údajně principiálně odlišné katolické proudy sešly s klerofašisty na stejné rigidní, kulturně glajchšaltující platformě i ve stejné redakci pod stejným praporem?

Koncem roku 1938 byl závazný prorežimní kulturní program proklamován, modernistická svobodomyslná opozice katolickými literáty v tiskové čistce označena a následnou cenzurou eliminována, literární život podvázán. Poté významní katoličtí spisovatelé podle autora ve svých pamfletech ustali. Jaroslav Med rozvíjí následující obraz kulturní situace nastupujícího autoritářského režimu: „...vše směřovalo jako-by v tragickém 'tichu před bouří' ke smíru národní jednoty jako jedinému východisku pro současnost i budoucnost.“ (s. 284) Literární život se prý depolitizoval a Jan Čep, Jan Zahradníček, Václav Renč, Karel Schulz či Jaroslav Durych se zabývali jen „jevy náboženské povahy“. Medova interpretace je ovšem v rozporu se skutečností. Mnozí katoličtí spisovatelé se přestali omezovat na oblast literatury nebo se od ní odpoutali, protože se vrhli s budovatelským nasazením přímo do víru politického dění, v němž smíru býti nemohlo. Za všechny budiž uvedena slova publicisty, literárního kritika a překladatele Ladislava Jehličky: „...nebudeme pěstovat 'kritickou nebo literární vědu'... Budeme prostě oddělovat věci dobré od věcí špatných ... budeme nelítostně a nemilosrdně pronásledovati vše, co je na úkor národnímu

duchovnímu zdraví, co podlamuje a zeslabuje tento národ, co ničí a podtíná jeho přirozené kořeny. Myslíme tu jak na všechnu švejkovinu, voskovecko-werichovské clownovství ... i na všechny výplody tzv. humanitní demokracie a na všechno, co směřuje proti příkazům křesťanské, tj. přirozené morálky.¹⁰ Politické náboženství se přitom často mísilo s okouzlením současnými totalitními systémy do jednoho myšlenkového celku. Tak v listu Mladé národní jednoty (součásti státostrany SNJ) *Mladý národ* Ladislav Jehlička napsal: „Německá formule ‘Ein Volk, ein Wille, eine Führung’ ... nebo slovenské ‘Jeden Bôh, jeden národ, jedna strana’ je heslem budoucnosti.“¹¹ Básník Václav Renč si obul holinky a navlékl uniformu Mladé národní jednoty a účastnil se jejích akcí. Na fašizujících veřejných masových shromážděních této radikální organizace, například 2. ledna 1939 v pražské Lucerně pod heslem „K útoku, ne obraně!“, vzrušeně a bojovně řečnil Jaroslav Durych.

Pokud Jaroslav Med registruje u Durycha (a stejně tak u dalších katolických literátů) projevy nepokryté politické angažovanosti, tak je zcela falešně interpretuje jako „sestup do Durychova barokně heroizovaného světa“, který prý nemá se „soudobou politickou realitou pranic společného“ (s. 80). Ve skutečnosti tomu bylo právě naopak. Když občan Jaroslav Durych apeloval na autoritářský režim druhé republiky, aby posílal své „vojáky, kněze, řeholníky, básníky, výtvarníky, hospodáře a všechny ty, od nichž budeme něco potřebovat i také chtít“, na politické stáze do frankistické španělské diktatury,¹² nepohyboval se v žádných romantických poetických chimérách své rozjitřené mysli, ale stál oběma nohama v politické realitě. Jak je patrné z české mediální polemiky o španělské občanské válce koncem třicátých let, česká konzervativně pravicová a fašizující politická scéna hledala běžně ve španělském falangismu i autoritářském konzervativismu inspiraci žádoucích přeměn. Frankistické Španělsko jako přední vzor pro rekatolizovaný řád druhé republiky vyzdvihoval i návrh programu Strany národní jednoty z 16. února 1939, jehož vypracováním byl vedoucími politiky strany pověřen nezpochybnitelný klerofašista Jan Scheinost a který přijala příslušná stranická komise.

Neznám případ, kdy by angažovaní katoličtí spisovatelé a publicisté ve druhé republice kritizovali nacistický režim a jeho kulturní politiku. Naproti tomu výpady proti německé antinacistické a neárijské kulturní emigraci u nich doložit lze. Druharepublikový národní koncept boje proti „paumění“ nápadně souzněl s tradicionalistickým *völkisch* bojem proti „zvrhlému umění“ ve třetí říši, a stejně tak snaha zrušit tvůrčí svobodu a pluralitu v umění a postavit je do služeb indoktrinace. Pouze postulované závazné hodnoty nebyly pochopitelně zcela totožné, byť vymítaný a ostrakizovaný škůdce stejný byl. V období druhé republiky v Německu ještě dozníval kulturní bojkot Československa z roku 1938. Jaroslav Durych byl prvním českým autorem, jehož vydání v třetí říši bylo německými úřady povoleno.

10 JEHLIČKA, Ladislav: Pro národní kulturu. In: *Mladý národ: Týdeník Mladé národní jednoty*, roč. 1, č. 1 (15.1.1939).

11 TÝŽ: Základy XX. století. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 6 (23.2.1939).

12 DURYCH, Jaroslav: Hle, Španělsko! In: *Národní obnova*, roč. 3, č. 3 (21.1.1939), příloha „Vítěznému Španělsku“, s. 9. Citováno in: MED, J.: *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*, s. 80.

Medova monografie ústí v podivně naroubovaný apologetický zkratový závěr, podle něžž katoličtí literáti obstáli v druhé republice se ctí, protože nekolaborovali s nacisty (s. 294). Druhá republika však nebyl třetí říší okupovaný stát, její autoritářský protidemokratický systém a kulturní politika se neutvořily na vůdcově pracovním stole v Berlíně, ale byly dílem domácí české konzervativní fašizující pravice. Autor ve snaze vyhnout se pojmenování opravdového selhání katolické pravice a skupiny katolických literátů odvádí pozornost od podstaty věci jinam.

Lze tedy očekávat, že bude nadále pokračovat trapný stav, kdy v literárních syntézách, lexikonech a učebnicích díky bedlivosti vyznavačů a malé odvaze ostatních nenalezneme věcnou informaci o služebném protidemokratickém kulturním konceptu Národní kulturní rady ani o skutečné tehdejší politické angažovanosti části katolických literátů při podpoře autoritářské moci s totalitními prvky? Obranařské stranění a retuše svědčí rovněž o malém respektu k autentickým politickým názorům katolických tvůrců samotných.

Nelze přitom tvrdit, že by Jaroslav Med nebyl schopen pojmenovat selhání literátů či umělců ve službě protidemokratické moci, která se snaží podřídit kulturu svému společenskému zadání. Naopak do časopisu *Masarykův lid* napsal před rokem tato výstižná slova: „Totalita formuje společnost a také zároveň literaturu, její jazyk a poetiku: ta má vysloveně konfrontační ráz. Každé pojmenování, příměr či metafora má bezvýhradně podporovat politiku. (...) Slovo = zbraň – proto má poetika nenávisti také charakter militaristický, vše je apelem, bezmála rozkazem, jímž má být odpůrce nikoli přesvědčen, ale odhalen a zničen. (...) Poetika nenávisti, jazykově vyjadřující absolutizaci instituční moci, dává jazyku přímočaře monologický charakter a propůjčuje slovům zvláštní moc: mohou mít schopnost nejen metaforickou, ale mohou mít i zcela mimolingvistické důsledky existenční. (...) Zamýšlet se nad úlohou jazyka při formování hodnot znamená zároveň zamýšlet se nad úlohou filozofů, spisovatelů a intelektuálů obecně, kteří dokáží často proměnit přirozené lidské věci a děje v ideologii a ‘falešné vědomí’.“¹³

Medova úvaha, s níž se nelze než ztotožnit, se týká však pouze selhání části komunistických tvůrců v období stalinismu, nikoli předcházejícího selhání části katolických spisovatelů, které má být naopak vymazáno z historické paměti. Jaroslav Med nepochybně zastává nepřijatelný dvojí standard, dvojí metr při posuzování selhání tvůrců. V tomto smyslu je vzdálen pozici spravedlivého nadstranického úsudku i vědeckého nadhledu. Jeho monografie nepřispěla svými revidujícími apologetizujícími interpretacemi z mého pohledu k hlubšímu poznání druhé republiky a podstaty tehdejšího myšlení katolické intelektuální krajní pravice. Je však svědectvím o naléhavé potřebě upevňování katolických konzervativních mýtů v historickém povědomí dnešní doby. Jedině diametrálně opačný přístup v podobě ozdravné sebereflexe by mohl vést k poučení z protidemokratického selhání části politických a kulturních elit druhé republiky a stát se žádoucím výstražným mementem pro dnešní rozkolísanou krizovou současnost.

13 MED, Jaroslav: Procesy a poetika nenávisti. In: *Masarykův lid*, roč. 17, č. 3 (září 2011), s. 18.